

4. Н. Козіи. Теоретико-методичні аспекти формування дослідницьких умінь студентів вишчих аhrарних навчальних закладів I-II рівнів акредитації / Н. Козіи, С. Виховська. // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – 2011. – Вип. XL. Ч.3. – С. 103-106.
5. Lytovchenko V.N. Formirovanye yssledovatel'skykh umenyi studentov pedahohicheskyykh spetsyal'nostei unyversyteta sredstvamy NYR: dys. ... k.ped.nauk / V.N. Lytovchenko. – Mynsk, 1990. – 197 s.
6. Nakaz Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiiu navchal'nogo protsesu u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh № 161 vid 2 chervnia 1993 roku m. Kyiv. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93>.
7. Kaidanovska O.O. Tvorcho-rozvyvalni funktsii dystsypliny «Osnovy kompozytsii» v profesiinii pidhotovtsi vchytelia obrazotvorchoho mystetstva [Tekst] /O.O. Kaidanovska // mystetska osvita v konteksti yevropeiskoi intehtatsii: teoretychni ta metodychni zasady rozvytku: tezy Mizhnarodnoi naukovoii konferentsii (30 chervnia – 2 lytnia). – K.; Sumy: SumDPU im. A.S. Makarenka, 2004. – S.201-202.
8. Kovalchuk V.I. Rozvytok vyshchoyi osvity vidpovidno do tendentsiy i vymoh rynku pratsi. Development of modern education: theory, practice, innovations: II Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya (25-26 lyutoho 2016 roku) - 2nd International scientific and practical conference (25-26 February 2016). Kiev: Milenium. S. 22-24.
9. Kotliarevska N.V. Formuvannia khudozhno tvorchykh vmin maibutnykh fakhivtsiv sfery posluh u pozanavchal'nii diialnosti vyshchoho profesiinoho uchyl'shcha: dys. ...kand.ped.nauk:13.00.04 / Kotliarevska Nataliia Volodymyrivna. – K., 2010 –193s.
10. Kovalchuk V.I. Vplyv hlobalizatsiinykh protsesiv na osvitu systemu / Vasyl Ivanovych Kovalchuk // Profesiyni rozvytok ta upravlinnia liudskymy resursamy v systemi pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity v konteksti transformatsii osvity Ukrainy: zb. materialiv Vseukrainskoi nauk.-prakt. konf, Kyiv, 28 zhovtnia 2016 r. / za zah.red. V.V. Oliinyka. / Vasyl Ivanovych Kovalchuk. – Kyiv: UMO NAPN Ukrainy, 2016. – S. 367–370.
11. Kovalchuk V.I. Formuvannia v studentiv navychok KhKhI stolittia u protsesi profesiinoy pidhotovky / V.I. Kovalchuk, A.Y. Sereda // Zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Upravlinnia zakladamy osvity na zasadakh akmeolohichnoho pidkhotu» (16bereznia 2018 r.): v 2 ch. Ch.1 / V.I. Kovalchuk, A.Y. Sereda. – Zhytomyr: FO-P Levkovets, 2018. – S. 224–230.

Отримано редакцією 11.10.2018 р.

УДК 37.315.5

DOI: 10.31376/2410-0897-2018-3-38-58-65

Андрій Петрович Гриценко,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка,
докторант Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова,
e-mail: grikand@ukr.net

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ

Автор аналізує основні теоретичні положення процесу формування у майбутніх вчителів історії інформаційно-комунікаційної компетентності як інтеграційної якості особистості, потрібної для здійснення інформаційної діяльності в сучасному інформаційному суспільстві. У тексті розглянуто психологічні аспекти формування у студентів закладів вищої освіти предметної інформаційно-комунікаційної компетентності, що дозволяє значно покращити результативність навчально-виховного процесу під час підготовки майбутніх фахівців. Представлено низку відмінностей у формуванні інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх учителів порівняно з учнями закладів загальної середньої освіти, з якими вони будуть працювати в процесі професійної діяльності.

Ключові слова: інформація, історія, інформаційна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, майбутні вчителі, компетентнісний підхід.

Постановка проблеми. Постійний неухильний розвиток сучасного інформаційного суспільства засвідчує пріоритетність інформації та вміння її обробляти і використовувати. Безперечно, освіта має бути лідером у реалізації цього процесу. Відтак, сучасний учитель історії має ще під час навчання в закладах загальної середньої освіти набувати відповідні ключові компетентності. До того ж процеси глобалізації та інтеграції світової спільноти, наміри України щодо входження в Європейський освітній простір, нарешті, постійне оновлення інформації зумовлюють потребу модернізації системи історичної освіти. У Стратегії

розвитку інформаційного суспільства в Україні, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р [1], одним з головних державних пріоритетів визначено прагнення забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності громадян насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні всебічно розвиненої особистості, та забезпечення неперервності навчання.

Отже, згідно із сучасними поглядами однією з найважливіших та ключових компетентностей, є інформаційною, яка виникла під впливом новітніх інформаційних технологій. Як відомо, формування інформаційної компетентності передбачає обов'язкове використання в навчальному процесі комп'ютерної техніки й медіа-засобів та забезпечення оволодіння студентами прийомами опрацювання інформації. Відповідно, засоби комунікації під час навчальної діяльності, роботи з інформацією також належать до пріоритетних ключових компетенцій.

Закон України «Про освіту», прийнятий 5 вересня 2017 року, з-поміж різних ключових компетенцій, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності, називає інформаційно-комунікаційну компетентність (далі – ІКК) [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «інформаційна компетентність» та «інформаційно-комунікаційна компетентність» достатньо широкі й визначаються на сучасному етапі розвитку педагогіки і психології неоднозначно. У дослідженнях А. Хуторського [3] виділено психолого-педагогічні аспекти поетапного формування інформаційної компетентності. Т. Петухова [4] у своїх дослідженнях виділяє психолого-педагогічні аспекти формування компетентності майбутнього фахівця.

Водночас зазначимо, що питання саме формування інформаційно-комунікаційної компетентності в майбутніх учителів історії практично не було досліджене в педагогічній науці.

Мета статті полягає у дослідженні складових та визначенні психологічних аспектів формування інформаційно-комунікаційної компетентності в майбутніх учителів історії.

Виклад основного матеріалу. Інформаційно-комунікаційна компетентність становлять новий напрям, що виник безпосередньо під впливом розвитку нових інформаційних технологій і створення електронних інформаційних технологій, а також унаслідок зростаючої потреби у формуванні комунікаційних навичок в учасників освітнього процесу з метою підвищення інтересу до вивчення історії та професійного використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій учителями.

Як відомо, інформаційна компетентність насамперед передбачає вміння збору, обробки та використання інформації у власній професійній діяльності. Дослідник О. Кизик до названого додає: здатність до самостійного пошуку та опрацювання інформації, необхідної для якісного виконання професійних завдань; здатність до групової діяльності та співпраці за допомогою використання сучасних комунікаційних технологій для досягнення професійно значущих завдань, а також готовність до саморозвитку у сфері інформаційних технологій, необхідних для постійного підвищення кваліфікації та реалізації себе в професійній праці [5].

Водночас саме засоби діяльності та взаємодії виявляються найменш дослідженим компонентом педагогічних систем з огляду на складність та новизну сучасних технологій. У зв'язку із цим важливим об'єктом, що потребує системного дослідження є засоби сучасної освіти, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій навчання, їх вплив на здоров'я дитини.

З досвіду вчителів відомо, що формування інформаційної компетентності більш ефективно відбувається за умови поєднання трьох аспектів: проблемного навчання, використання мультимедійних технологій та методу проектів. Нетрадиційні уроки, зокрема метод проектів, допомагають не тільки сформувати певний набір знань, але і збудити в дітях прагнення до самоосвіти, реалізації своїх здібностей. Тобто такі засоби, як різномірне навчання, інтерактивна вправа «Портфель учня» тощо забезпечують досить успішне формування критичного і творчого мислення, а також формування необхідних для сучасного суспільства вмінь працювати з інформацією.

Формування інформаційно-комунікаційної компетентності передбачає обов'язкове використання в навчальному процесі комп'ютерної техніки, медіа-засобів і забезпечення спільного оволодіння учнями під час їх активного спілкування прийомами опрацювання інформації. Як відомо, освітні засоби інформаційно-комунікаційних технологій охоплюють різноманітні програмно-технічні засоби, призначені для вирішення певних педагогічних завдань, що мають предметний зміст і орієнтовані на взаємодію.

У процесі формування ІКК доцільно використовувати такі традиційні підходи, як словесні методи навчання (розповідь, пояснення, лекція, бесіда, робота з підручником і книгою); наочні методи (спостереження, ілюстрація, демонстрація наочних посібників, презентацій), а також практичні методи (усні та письмові вправи, практичні комп'ютерні роботи). Адже впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес вимагає розроблення абсолютно нової методики викладання історії, яка багато в чому пов'язана з дослідницькими, проектними технологіями. При цьому учитель повинен вміти формувати інформаційно-освітнє середовище, в якому дитина могла б спілкуватись, виражати своє ставлення до

інформації та одночасно навчати себе.

За таких умов велике значення мають психолого-педагогічні умови формування інформаційно-комунікаційної компетентності, що охоплюють актуалізацію інформаційної складової навчально-пізнавальної діяльності особистості на всіх етапах; залучення студентів до спеціально організованої початково-пізнавальної діяльності, що розвивається, ускладнюється, пов'язана з отриманням, зберіганням, обробкою і передаванням інформації; забезпечення суб'єктної позиції майбутніх учителів історії в інформаційному полі навчально-пізнавальної діяльності.

На нашу думку, психологічним супроводом формування інформаційної і комп'ютерної компетентності студентів є система психологічних механізмів, що сприяють усвідомленню і критичному опрацюванню необхідної інформації.

Дослідження вчених показують, що провідний етап отримання і оброблення інформації в психологічному плані вміщує дві психологічні закономірності (що нерідко зіставляються з психологічними механізмами): інтеріоризацію та екстеріоризацію. Нині в науці ще немає чіткого визначення цих закономірностей, і тому у ряді досліджень (В. Петровський, С. Рубінштейн, О. Леонт'єв) вони мають значення психологічних механізмів життєдіяльності суб'єкта.

У психології під інтеріоризацією розуміють перехід зовнішніх за формою процесів у внутрішні процеси свідомості, коли вони зазнають відповідної трансформації: узагальнюються, вербалізуються і стають придатними до подальшого розвитку.

В умовах інформаційного суспільства учень перебуває під впливом численних факторів комп'ютерно-орієнтованого середовища, інтегруючись у процес навчально-пізнавальної діяльності. Однак взаємодія із сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями може і негативно вплинути на розвиток вразливої психічної сфери підростаючої людини. Перед системою освіти постає складне завдання: з одного боку, підвищення ефективності навчання, з іншого – збереження здоров'я.

Ризики, пов'язані з використанням комп'ютерної техніки, стосуються, зокрема, використання Інтернету. Часто учні, студенти та навіть самі вчителі самостійно не можуть упоратися з великим обсягом інформації, що надає мережа, не вміють знаходити необхідні відомості, критично все це опрацьовувати, тому потрапляють під вплив негативного, несумісного з навчальним процесом контенту.

З інтенсивним використанням електронних засобів навчального призначення склалася ситуація, коли значну увагу приділяють технологічним вимогам, нехтуючи психолого-педагогічними, ергономічними, санітарними вимогами [6]. Як відомо це може негативно відбиватися на здоров'ї дитини. Тому вимоги до збереження здоров'я дитини стають пріоритетними в умовах, коли вплив новітніх технологій докорінно змінює структуру навчального середовища, типи навчальної взаємодії та комунікації у ньому.

Інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає свідоме та критичне застосування технологій інформаційного суспільства для роботи, навчання, відпочинку та спілкування. Вона ґрунтується на застосуванні базових інформаційно-комунікаційних навичок: використання комп'ютерів для доступу, накопичення, вироблення, представлення та обміну даними і відомостями та для спілкування, участі в спільнотах через Інтернет.

У науці прийнято зараховувати до цієї ключової компетентності такі знання, вміння та навички:

– використання комп'ютерних технологій, як, наприклад, текстових редакторів, spreadsheets, баз даних, масивів даних та управління. Розуміння можливостей та потенційних ризиків Інтернету та спілкування через електронні медіа (e-mail, network tools, соціальні мережі, засоби мобільних операторів тощо) для роботи, навчання, відпочинку, обміну даними і відомостями та колаборативного мережевого спілкування, навчання та дослідження;

– уміння передбачають здатність знаходити, збирати та опрацьовувати дані, відомості і повідомлення та використовувати їх систематично та критично, відповідно до реального та віртуального середовища та посилань. Тобто учасники освітнього процесу повинні володіти вмінням використовувати засоби для розроблення, представлення та усвідомлення комплексу інформації та здатністю до доступу, пошуку та використання сервісів Інтернету;

– мати знання про валідність та відповідність даних і відомостей, що на етичних та правових принципах є доступними та залучають до їх використання; усвідомлювати, як технології інформаційного суспільства можуть підтримувати творчість та інноваційність;

– уміти застосовувати критичне мислення та формувати відповідне ставлення до доступних даних і відомостей, а також відповідально використовувати інтерактивні медіа.

Як відомо, інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає вміння учнів, студентів та вчителів приєднуватися до соціальних, культурних, професійних спільнот та мереж з метою спілкування під час освітнього процесу. Відповідно, учасники освітнього процесу також повинні бути здатними використовувати інформаційно-комунікаційні технології для підтримки не лише критичного мислення, а й творчості та інновацій.

Крім названих принципів інформаційно-комунікаційної компетентності, можна охарактеризувати та описати на основі підходу стандарту ISTE [7]:

1. Інформаційно-комунікаційні технології-бачення: розуміння та усвідомлення ролі та значення ІКТ для роботи та навчання впродовж життя.

2. ІКТ-культура: спосіб розуміння, конструювання, світоглядного бачення цифрових технологій для життя та діяльності в інформаційному суспільстві.

3. ІКТ-знання: набір фактичних та теоретичних знань, що відображають галузь інформаційно-комунікаційних технологій для навчання та практичної діяльності.

4. ІКТ-практика: практика застосування знань, умінь, навичок у галузі інформаційно-комунікаційних технологій для особистих та суспільних професійних та навчальних цілей.

5. ІКТ-удосконалення: здатність удосконалювати, розвивати, генерувати нове у сфері інформаційно-комунікаційних технологій та засобами інформаційно-комунікаційних технологій для навчання, професійної діяльності, особистого розвитку.

6. ІКТ-громадянськість: підтверджена якість особистості демонструвати свідоме ставлення через дію, пов'язану із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій для відповідальної соціальної взаємодії та поведінки.

При цьому необхідно, аби названі характеристики були максимально відображені наскрізно і на всіх рівнях інформаційно-комунікаційних компетентностей під час процесу їх формування.

Проблема вимірювання інформаційно-комунікаційної компетентності пов'язана з проблемою виявлення критеріїв та рівнів її сформованості. Аналіз досліджень у цій сфері дає певну можливість виділити найприйнятніші критерії, за якими можна оцінити рівень розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності конкретної особистості (учня, студента або вчителя). Кожний із названих критеріїв характеризується сукупністю декількох показників. Ступінь їх розвитку в особистості визначає її компетентність.

Інформаційний критерій характеризується такими показниками: інтерес до роботи з інформацією; усвідомлення потреб роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями; знання методів роботи з інформацією.

Технологічний: наявність інформаційних знань, умінь і застосування їх у професійній діяльності; уміння вибирати програмні й апаратні засоби для обробки даних.

Рефлексивно-результативний: залучення інформаційної діяльності; вдосконалення своїх інформаційних знань, умінь на основі самоаналізу.

Наведені критерії і показники сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності служать початковими даними для визначення рівнів розвитку цієї якості у майбутніх учителів історії з урахуванням їхніх вікових особливостей.

Так, наприклад, дослідниця О. Барановська називає такі види інформаційних компетентностей учнів основної школи:

– елементарні – засвоєння на початковому рівні необхідної навчальної інформації (потребують обов'язкового вдосконалення на наступному рівні);

– базові – володіння оптимальним обсягом інформації, необхідним для засвоєння основного навчального змісту; вміння критично осмислювати масиви інформації: порівнювати фрагменти однієї тематики з різних джерел; визначати їх достовірність, відбирати інформацію, потрібну для роботи; узагальнювати її;

– творчі – створення власного інтелектуального продукту на основі отриманої та перетвореної інформації [8].

Крім того, О. Спірін у своєму дослідженні пропонує опис шести рівнів інформаційно-комунікаційної компетентності:

I рівень, початковий. Продемонструвати елементарне розуміння суті та історії розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що використовуються у певній предметній галузі. Охарактеризувати основні професійні задачі, розв'язування яких доцільно здійснювати з використанням ІКТ, та відповідні професійні вміння. У загальному вигляді описати *основні підходи до розв'язування таких задач* з використанням ІКТ.

II рівень, мінімально-базовий. Відтворити основні положення теорій інформаційно-комунікаційних технологій, що використовуються в певній предметній галузі (основні означення, теореми, об'єкти та їх властивості тощо), описати принципи та поняття, що лежать в основі конкретної інформаційно-комунікаційної технології, та її функціональні характеристики.

Продемонструвати розуміння таких теорій та можливостей інформаційно-комунікаційних технологій шляхом застосування відповідних знань і вмінь до розв'язання широкого кола елементарних професійних завдань.

III рівень, базовий. Подавати засвоєні знання з інформаційно-комунікаційних технологій у певній предметній галузі логічно й послідовно. Самостійно знаходити, аналізувати та тлумачити відомості з інформаційно-комунікаційних технологій у контексті предметної галузі. Правильно добирати і використовувати ІКТ для розв'язування основних професійних задач.

IV рівень, підвищений (розширення базових компетентностей). Розуміти й використовувати методи критичного аналізу та розвитку теорій інформаційно-комунікаційних технологій. Аналізувати та розуміти результати експериментальних методів перевірки наукових теорій. Розробити зрозумілий, чіткий підхід до опанування обширної бази знань. Критично розглядати, узагальнювати й розширювати систематизований та послідовний обсяг знань. Уміти розв'язувати професійні завдання підвищеної складності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, удосконалювати інформаційно-комунікаційні технології для розв'язування основних професійних завдань, зокрема бути здатним проектувати, конструювати і вносити інновації до елементів наявних інформаційно-комунікаційних технологій.

V рівень, поглиблений. Володіти предметною галуззю інформаційно-комунікаційних технологій на поглибленому рівні – знати новітні теорії та їх інтерпретації. Критично відстежувати, осмислювати розвиток теорії і практики, зокрема критично оцінювати нові ідеї та доведення з різних джерел. Використовувати ряд спеціалізованих навичок і оцінювати різноманітні повідомлення для того, щоб зможти спланувати стратегію дослідження. Бути здатним у галузі інформаційно-комунікаційних технологій розв'язувати нестандартні, інноваційні професійні завдання теоретичного й практичного характеру, зокрема з моделювання, проектування, розроблення, впровадження, налагодження елементів нових інформаційно-комунікаційних технологій.

VI рівень, дослідницький. Засвоїти та демонструвати повне володіння предметною галуззю інформаційно-комунікаційних технологій. Володіти новітніми методами незалежного дослідження та на просунутому рівні пояснювати його результати. Зробити оригінальний внесок у розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, демонструючи володіння методологією і вміння вести критичний діалог з колегами. Бути здатним розв'язувати інноваційні професійні завдання теоретичного і практичного характеру в галузі інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема з моделювання, проектування, розроблення, впровадження, налагодження нових інформаційно-комунікаційних технологій та управління ними [9].

Також група українських учених на підставі проведеного аналізу пропонує використовувати також шість рівнів для формування змісту інформаційно-комунікаційних компетентностей учнів, учителів та керівників загальноосвітніх навчальних закладів: вступний; мінімально-базовий; базовий; підвищений/поглиблений; дослідницький та експертний [10, с. 50–51].

Отже, виходячи з поданого теоретичного та практичного досвіду, а також розуміння рівнів засвоєння студентами як навчального матеріалу, так і будь-якої навчальної інформації з історії загалом, можна визначити такі етапи формування інформаційно-комунікаційних компетентностей, які має проходити майбутній учитель під час роботи з інформацією:

- ознайомлення (початковий етап) – студент визначає кількість інформації з проблеми та можливість її опрацювання;
- прогнозування (інтуїтивний етап) – майбутній учитель попередньо визначає свої власні можливості щодо опрацювання та особливості навчального матеріалу;
- репродукція (нормативний етап) – студент вивчає масив інформації з проблеми та накопичує її;
- перетворення (активний етап) – критичне осмислення масиву інформації: порівняння фрагментів з різних джерел однієї тематики, визначення їх достовірності; вилучення робочої інформації: її узагальнення;
- творчий (креативний) етап – створення власного інтелектуального продукту на основі отриманої та перетвореної інформації: формулювання гіпотез, їх перевірка і доведення, створення власних теорій, написання творчих робіт, художніх творів тощо.

Висновки. На основі теоретичного аналізу можна визначити інформаційно-комунікаційну компетентність як інтегративне утворення особистості, що віддзеркалює її здатність до визначення інформаційної потреби, пошуку інформації та ефективної роботи з нею у різних формах та представленнях – як у традиційній, друкованій, так і в електронній; активної комунікації під час освітнього процесу; здатності щодо роботи з комп'ютерною технікою і телекомунікаційними технологіями та здатності щодо застосування їх у професійній діяльності та повсякденному житті.

Відповідно, розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності можна назвати однією з пріоритетних задач сучасної освіти, що має великі перспективи розвитку. Адже освітній процес закладів вищої освіти дедалі більше забезпечує розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності. Утім повною мірою це може бути реалізоване за наступних умов: актуалізації інформаційної складової навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів історії на всіх етапах навчання; їх залучення до спеціально організованої навчально-пізнавальної діяльності, що розвивається, ускладнюється (від ознайомлення, прогнозування і репродукування на нормативному етапі до проходження потім активного, а також творчого

(креативного) етапів), пов'язану з отриманням, зберіганням, обробленням і передаванням інформації; забезпечення суб'єктної позиції особистості в інформаційному просторі навчально-пізнавальної діяльності та активної комунікації з її учасниками. До того ж інформаційно-комунікаційна компетентність особистості є системоутворювальною, оскільки саме від рівня оволодіння цією компетентністю залежить рівень оволодіння особистістю всіма іншими ключовими компетентностями.

Список використаних джерел та літератури

1. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р 611 [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>. – Дата звернення: 03.10.2018.
2. Про освіту: Закон України від 15 вересня 2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. – Дата звернення: 03.10.2018.
3. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58-64.
4. Петухова Т. П. Современная парадигма информационного общества как основа стратегии формирования информационной компетенции специалиста / Т. П. Петухова. - Оренбург: Изд-во ОГУ, 2005. - С. 116-123.
5. Кизик О. А. К вопросу о становлении информационной компетентности, как составляющей профессиональной компетентности выпускника профессионального лицея / Ольга Александровна Кизик // Университеты в образовательном пространстве региона : опыт, традиции и инновации : материалы науч.-метод. конф. (Петрозаводск, 26–27 марта 2003 г.). – Петрозаводск, 2003. – Часть I. – С. 167-169.
6. Григорьев С. Г. Теоретические основы создания образовательных электронных изданий / С. Г. Григорьев, В. В. Гриншкун, Г. А. Краснова, И. В. Роберт, С. А. Щенников. – Томск : Изд-во Томского университета, 2002. – 86 с.
7. Standarts [Електронний ресурс] // Web-site ISTE – International Society for Technology in Education. – 2010. – Режим доступу : <http://www.iste.org/standards/nets-for-students.aspx>. – Дата звернення: 03.10.2018.
8. Барановська О. Інформаційні компетентності учнів як дидактична категорія / О. Барановська // Біологія і хімія в школі. - 2004. - № 6. - С. 32-34.
9. Спірін О. М. Інформаційно-комунікаційні та інформатичні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики [Електронний ресурс] / О. М. Спірін // Інформаційні технології і засоби навчання. - 2009. - № 5. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/viewFile/183/169>. – Дата звернення: 03.10.2018.
10. Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України: метод. рекомендації [В. Ю. Биков, О. В. Білоус, Ю. М. Богачков та ін.]; за заг. ред. В. Ю. Бикова, О. М. Спіріна, О. В. Овчарук. - К. : Атіка, 2010. – 88 с.

Андрей Петрович Гриценко,

кандидат педагогических наук, старший преподаватель
Глуховского национального педагогического
университета имени Александра Довженко,
докторант Национального педагогического
университета имени М. П. Драгоманова,
e-mail: grikand@ukr.net

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИСТОРИИ

Автор анализирует основные теоретические положения процесса формирования у будущих учителей истории информационно-коммуникационной компетентности как интеграционного качества личности, необходимого для осуществления информационной деятельности в современном информационном обществе. Рассмотрены психологические аспекты формирования у студентов предметной информационно-коммуникационной компетентности, что позволяет значительно улучшить результативность учебно-воспитательного процесса при подготовке будущих специалистов. Представлен ряд различий формирования информационно-коммуникационной компетентности у будущих учителей и учеников заведений общего среднего образования, с которыми они будут работать.

Ключевые слова: информация, история, информационная компетентность, информационно-коммуникационная компетентность, будущие учителя, компетентностный подход.

Andriy Hrytsenko,
senior teacher Olexandr Dovzhenko Hlukhiv
National Pedagogical University
doctoral student of the National Pedagogical
Dragomanov University,
e-mail: grikan@ukr.net

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF FORMING INFORMATION AND COMMUNICATION COMPETENCE OF FUTURE HISTORY TEACHERS

Introduction. *A contemporary graduate of higher educational institution must have a number of professional competencies, and because of developing information society, the information and communication competence is the most relevant.*

Purpose. *The purpose of the paper is studying the components and defining psychological aspects of forming future history teachers' information and communication competence.*

Methods. *Analysis of scientific, pedagogical, psychological and methodological literature on the topic of research, comparison and synthesis of analytical information.*

Results. *The article analyzes the main theoretical positions of the process of forming future history teachers' information and communication competence, as an individual integrative quality to conduct information activities in the modern information society.*

Considering the theoretical and practical experience, we determined the following stages of forming information and communication competence that a future teacher must take during work with information:

– *acquaintance (initial stage) - a student determines the amount of information on the problem and the possibility of its processing;*

– *forecasting (intuitive stage) - a future teacher pre-determines his / her own possibilities for studying and the peculiarities of the educational material;*

– *reproduction (normative stage) - a student studies an array of information on the problem and accumulates it;*

– *transformation (active stage) - critical comprehension of information array: comparison of fragments taken from different sources dealing with the same subject, determining their reliability; receiving working information and its generalization;*

– *creative stage – creating one's own intellectual product on the basis of received and transformed information, particularly: formulation of hypotheses, their verification and proof, creating one's own theories, writing creative works, works of art, etc.*

Originality. *The author analyzes a number of differences in the process of forming information and communication competence of future teachers and secondary school pupils with whom teachers will work in their professional activities.*

Conclusion. *A number of psychological aspects of forming a university student information and communication competence were investigated. This allows to improve the effectiveness of the educational process during training of future specialists significantly.*

Key words: *information; history; information competence; information and communication competence; future teachers; competent approach.*

References

1. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini: Rozporiadzhennia Kabinetu ministriv Ukrainy vid 15 travnia 2013 r. № 386-r 611 [Elektronnyi resurs] // Sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80> – Nazva z ekranu.
2. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 15 veresnia 2017 r. № 2145-VIII [Elektronnyi resurs] // Sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> - Nazva z ekranu.
3. Hutorskoy A. Klyuchevyie kompetentsii kak komponent lichnostno orientirovannoy paradigmy obrazovaniya [Tekst] / A. V. Hutorskoy // Narodnoe obrazovanie. - 2003. – # 2. – S. 58-64.
4. Petuhova T. P. Sovremennaya paradigma informatsionnogo obschestva kak osnova strategii formirovaniya informatsionnoy kompetentsii spetsialista [Tekst] / T. P. Petuhova. Orenburg: Izd vo OGU, 2005. - S. 116-123.
5. Kizik O. A. K voprosu o stanovlenii informatsionnoy kompetentnosti, kak sostavlyayushey professionalnoy kompetentnosti vyipusknika professionalnogo litseya / Olga Aleksandrovna Kizik // Universitety v obrazovatelnom prostranstve regiona : opyt, traditsii i innovatsii : [materialyi nauch.-metod. konf. (Petrozavodsk, 26-27 marta 2003 g.)]. – Petrozavodsk, 2003. – Chast I. - S. 167-169.
6. Grigorev S. G. Teoreticheskie osnovy sozdaniya obrazovatelnykh elektronnykh izdaniy / S. G. Grigorev, V. V. Grinshkun, G. A. Krasnova, I. V. Robert, S. A. Schennikov. - Tomsk: Izd vo Tomskogo universiteta, 2002. –

86 s.

7. Standarts [Elektronny`j resurs] // Web-site ISTE – International Society for Technology in Education. – 2010. – Rezhym dostupu : <http://www.iste.org/standards/nets-for-students.aspx>. – Nazva z ekranu.

8. Baranovska O. Informatsiini kompetentnosti uchniv yak dydaktychna katehoriia / O. Baranovska // Bioloheia i khimiia v shkoli. - 2004. - № 6. - S. 32-34.

9. Spirin O. M. Informatsiino-komunikatsiini ta informatychni kompetentnosti yak komponenty systemy profesiino-spetsializovanykh kompetentnostei vchytelia informatyky [Elektronnyi resurs] / O. M. Spirin // Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia. - 2009. - № 5. - Rezhym dostupu: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/viewFile/183/169> - Nazva z ekranu.

10. Osnovy standartyzatsii informatsiino-komunikatsiinykh kompetentnostei v systemi osvity Ukrainy: metod. rekomendatsii [V. Yu. Bykov, O. V. Bilous, Yu. M. Bohachkov ta in.]; za zah. red. V. Yu. Bykova, O. M. Spirina, O. V. Ovcharuk. - K.: Atika, 2010. – 88 s.

Отримано редакцією 11.10.2018 р.

УДК 378.177

DOI: 10.31376/2410-0897-2018-3-38-65-72

Світлана Анатоліївна Тігаренко,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри дошкільної педагогіки і психології
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка,
e-mail: titarenko17.01@gmail.com

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ В МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовано актуальність проблеми розвитку емпатії в майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти. Здійснено аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблеми розвитку емпатії у педагогів. На основі аналізу наукових розвідок представлено підходи до визначення сутності поняття «емпатія». Охарактеризовано основні види та форми емпатії особистості. Визначено функції емпатії, які реалізуються в процесі міжособистісних стосунків і в спілкуванні. Розглядаються механізми формування емпатії. Обґрунтовано психолого-педагогічні умови розвитку емпатії в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Репрезентовано вправи для розвитку емпатії педагога.

Ключові слова: емпатія, види, форми, функції, механізми, майбутні вихователі, заклад дошкільної освіти, психолого-педагогічні умови.

Постановка проблеми. Найбільш важливою моральною якістю педагога є емпатійність, яка виражається у готовності до уважного сприймання переживань іншого, співчуття, співпереживання, допомоги, турботливого ставленні до вихованця як до індивідуальності та піклуванні про нього. Проникнення в стан іншої людини, співпереживання і співчуття їй, розуміння її внутрішнього світу є неодмінною умовою формування толерантної, гуманістично спрямованої, активної і діяльної особистості.

Слід зауважити, що емпатія вважається важливим чинником особистісного розвитку в професійній діяльності. Вона розглядається як ефективний засіб розкриття і розвитку міжособистісних стосунків, моральних відносин, естетичних норм, що культивуються. Емпатія сприяє налагодженню гуманних взаємин, альтруїстичного стилю поведінки. Емпатійне співчуття, співпереживання є мотивом-посередником у діяльності допомоги. Емпатійність є засобом обмеження людиною своєї агресивності. І нарешті, емпатія – необхідний складник емоційної зрілості людини, чинник міжособистісного порозуміння.

Взаємодія із людьми, а особливо з дітьми, потребує розвиненої та особливої системи почуттів. Саме тому для вихователів дуже важливою є така якість, як емпатія, що є запорукою успішної взаємодії педагога зі своїми вихованцями. Емпатія є важливим чинником розвитку особистості у її діяльності, засобом встановлення гуманних міжособистісних стосунків, формування альтруїстичного стилю поведінки. Тому ефективність професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти значною мірою залежить від рівня сформованості та розвитку його емпатійних здібностей.

Освітній процес у закладі дошкільної освіти відбувається в постійній взаємодії вихователя і вихованця. Для успішного здійснення такої співпраці необхідні такт, толерантне ставлення до дітей, підвищена увага до їх індивідуальних особливостей, підтримка і схвалення найменшого успіху, прояв емпатії і вміння поставити себе на місце дитини, зрозуміти мету і мотиви її діяльності, доброзичливість, рефлексія (самоаналіз, оцінювання власної діяльності і її передумов, аналіз своїх думок і переживань), аналіз своїх дій, вміння швидко вносити корективи в освітній процес тощо. Знання механізмів розвитку емпатії